

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
ΑΙΓΑΙΟΥ & ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ
ΑΙΓΑΙΟΥ ΚΑΙ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΥΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΑΛΒΑΝΟΥ

ΜΥΤΙΛΗΝΗ
2013

Νένα Γαλανίδου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης

E-mail: ngalanidou@phl.uoc.gr

4. Αναζητώντας τους πρώτους κατοίκους του Αιγαίου: Η παλαιολιθική ανασκαφή στα Ροδαφνίδια Λισβορίου Λέσβου

Τα Ροδαφνίδια στο Λισβόρι της Λέσβου είναι μια εκτεταμένη υπαίθρια θέση της Μέσης και της Κατώτερης Παλαιολιθικής Εποχής που ανασκάπτεται συστηματικά από το Πανεπιστήμιο Κρήτης και μια διεθνή ομάδα αρχαιολόγων και γεωεπιστημόνων (εικ. 1). Η αρχαιολογική θέση είναι όμορφη με τις Θερμοπηγές Λισβορίου και εκτείνεται σε χαμηλό γήλοφο, ο οποίος ορίζεται από δύο ρέματα που ενώνονται στα βορειοδυτικά του και εκβάλλουν, σε απόσταση μικρότερη του ενός χιλιομέτρου, στον κόλπο της Καλλονής. Βρίσκεται σε ένα τοπίο σμιλεμένο από την ηφαιστειακή προϊστορία του νησιού, που το προίκισε με πυρομβρίτες (εικ. 2) και απολιθωματοφόρους πυριτόλιθους, οι οποίοι σχηματίστηκαν σε περιβάλλον θερμών πηγών. Το τοπωνύμιο Ροδαφνίδια παραπέμπει στις ροδοδάφνες, τις μικροδάφνες δηλαδή, που μέχρι πρόσφατα φύονταν στην περιοχή όπου σήμερα απλώνεται ένας μεγάλος ελαιώνας κατατετηγμένος σε μικρές ιδιοκτησίες. Κατά την πρώτη ανασκαφική περίοδο, τον Αύγουστο και το Σεπτέμβριο του 2012, ανοίχτηκαν μεθοδικά δέκα ανασκαφικά σκάμματα 1 x 1 μ. σε απόσταση 20 μ. μεταξύ τους και, ενδιάμεσα, τρία μεγαλύτερα, σχήματος Γ και διαστάσεων 11 x 1 - 3 x 1 μ., 7,5 x 1 - 3 x 1 μ. και 7 x 1 - 3 x 1 μ., στο ψηλότερο σημείο του γηλόφου και κατά μήκος δύο γειτονικών αγρών σε νοτιό άξονα βορρά - νότου. Οι ανασκαφές έφθασαν σε μέγιστο βάθος 2,8 μ. και αποκάλυψαν λιθοτεχνία σε ποτάμιες και λιμναίες αποθέσεις της Μέσης Πλειστόκαινης Εποχής.

Η αρχαιότερη πολιτισμική φάση της αρχαιολογικής θέσης είναι η Αχελαία και περιλαμβάνει χειροπελέκες, κοπίες και άλλα χαρακτηριστικά της εργαλεία. Οι χει-

Εικ. 1. Ροδαφνίδια, πανοραμική άποψη του χώρου της ανασκαφής του 2012

Εικ. 2. Τα Ροδαφνίδια άποψη από τα νότια.
 Α. Ο ελαιώνας.
 Β. Οι πυρομυρβίτες που ορίζουν το χαμηλό λόφο

Εικ.3. Ροδαφνίδια, Αχελαιός χειροπέλεκυς

ροπελέκεις (εικ. 3 και 4), αμυγδαλόσχημα συμμετρικά εργαλεία με αμφιπρόσωπη επεξεργασία σε μεγάλα αποκρούσματα, τις φολίδες, ή σε ειδικά διαμορφωμένη πρώτη ύλη, είναι τα πλέον πολυάριθμα εργαλεία που βρέθηκαν στα Ροδαφνίδια. Όμοιά τους έρχονται στο φως σε θέσεις της Πρώιμης Παλαιολιθικής Εποχής στην Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική. Οι κοπείς (εικ. 5), εργαλεία σε μεγάλες φολίδες με ευθύγραμμη ή λοξόγνητη κόψη, είναι τα πρώτα τέτοια ευρήματα στον ελληνικό χώρο, τα οποία υποδηλώνουν ότι οι ανθρωπίδες –τα μέλη δηλαδή του γένους *Homo* που προηγούνται του σύγχρονου ανθρώπου– στο βορειοανατολικό Αιγαίο μετείχαν σε μια κοινή πολιτισμική παράδοση, η οποία απλώνεται από την Ευρώπη μέχρι την Ινδία αλλά εντοπίζεται κυρίως στην Αφρική. Κρίνοντας από την παρουσία των ευρημάτων αυτών, τα Ροδαφνίδια αποτελούν θέση σημαντική για την κατανόηση των μετακινήσεων και προσαρμογών προγονικών μας ειδών στο ανατολικότερο άκρο της Ευρώπης, που είναι ταυτόχρονα και το δυτικότερο της Ασίας.

Ποιοί ήταν αυτοί οι πρώτοι κάτοικοι του Αιγαίου; Ήταν *Homo erectus*, ήταν *Homo heidelbergensis*, ήταν πρώιμοι *Homo neanderthalensis* ή κάποιο άλλο είδος; Ήταν ένα είδος ή περισσότερα είδη που στο πέρασμα του χρόνου το ένα διαδέχθηκε το άλλο στα Ροδαφνίδια ή για κάποιο διάστημα συνυπήρξαν μαζί; Όλα αυτά είναι ερωτήματα προς διερεύνηση. Πρέπει να σημειωθεί ωστόσο ότι και τα τρία αυτά είδη κατασκεύαζαν και χρησιμοποιούσαν εργαλεία με αμφιπρόσωπη επεξεργασία. Λιγοστές θέσεις στην ηπειρωτική Ελλάδα (κοντά στις όχθες του ποταμού Λούρου στην Ήπειρο, τη Σιάτιστα της δυτικής Μακεδονίας) και στη Λευκάδα έχουν αποδώσει παρόμοιους εργαλειακούς τύπους, πουθενά ωστόσο δεν απαντώνται σε τέτοια έκταση όπως σε αυτήν τη θέση στη Λέσβο. Τα ευρήματα της ανασκαφής συνδέουν οργανικά την πρώιμη αρχαιολογία της Ελλάδας με την παγκόσμια έρευνα για την καταγωγή και την εξέλιξη του ανθρώπου και την πορεία του από την Αφρική προς την Ευρασία και αντίστροφα κατά την Κατώτερη Παλαιολιθική, και από την Ευρώπη προς τη Συροπαλαιστίνη κατά τη Μέση Παλαιολιθική Εποχή.

Έχουν ήδη ληφθεί γεωλογικά δείγματα για εργαστηριακές αναλύσεις, με αντικείμενο την απόλυτη χρονολόγηση των ανασκαμμένων στρωμάτων (π.χ. Οπτικής Διεγερόμενη Φωταύγεια, Παλαιομαγνητισμός) και τη σχετική χρονολόγησή τους (π.χ. προσδιορισμός φάσεων στρωματογραφίας, αναγνώριση απολιθωμάτων μικροπανίδας). Μέσα από μια διεπιστημονική προσέγγιση προσπαθούμε να κατανοήσουμε τις αποθετικές διαδικασίες διαμόρφωσης της αρχαιολογικής θέσης αυτής καθαυτήν, φυσικές και ανθρωπογενείς, τη διασπορά των ευρημάτων στο χώρο της και το ρόλο της θέσης στο ευρύτερο δίκτυο της παλαιολιθικής κατοίκησης της Λέσβου και του ανατολικού Αιγαίου.

Η ποσότητα και η πυκνότητα των ευρημάτων στην επιφάνεια και το υπέδαφος των Ροδαφνιδίων καταδεικνύουν ότι οι ομάδες των ανθρωπιδών που ζούσαν εκεί, επέστρεφαν συχνά και ανέπτυσαν δραστηριότητα στους υγροτόπους που υπήρχαν στις παρυφές της λεκάνης της Καλλονής. Τι άραγε προσέλκυε τις ομάδες αυτές εκεί; Πέρα από τις λίθινες πρώτες ύλες καλής ποιότητας, τις θερμοπηγές, που λειτουργούσαν ως τοπόσημο, πρέπει να ήταν κι ένας μεγάλος όγκος γλυκού νερού που δημιουργούσε τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την επιβίωσή τους. Τα ερωτήματα που διερευνούμε είναι εάν, και εάν ναι, τότε, κατά την Πλειστόκαινο Εποχή η εντυπωσιακή λεκάνη του κόλπου της Καλλονής, που σήμερα έχει θαλασσινό νερό, μετατρεπό-

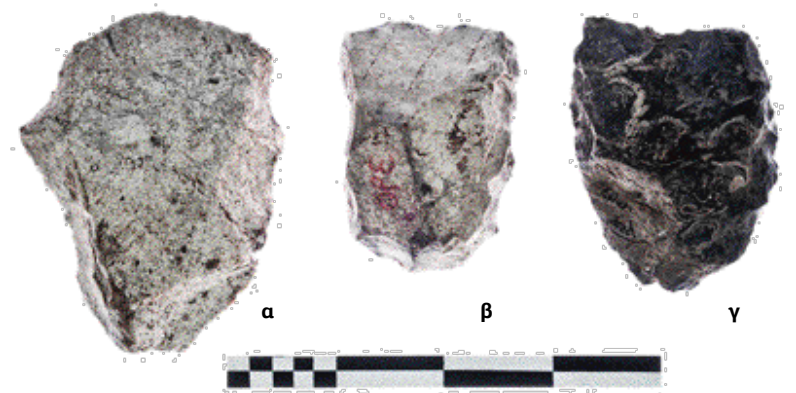
ταν σε μια μεγάλη λίμνη η οποία προσέλκυε θηράματα και ανθρωπίδες. Στη Λέσβο έφταναν περπατώντας κατά μήκος γέφυρας ξηράς στο ανατολικό τμήμα του νησιού (στο στενό της Μυτιλήνης η απόσταση από την Ασία είναι σήμερα μικρότερη των 20 χλμ.) κατά τη διάρκεια των παγετωδών περιόδων, όταν το νερό των ωκεανών «κλειδωνόταν» στους παγετώνες και η θάλασσα στάθμη ταπεινωνόταν. Η μελέτη των βαθυμετρικών χαρτών σε αυτό το στενό και σχετικά ομαλό πέρασμα δείχνει ότι μια υποχώρηση της θάλασσας στάθμης κατά 50 μ. αρκούσε για να ενωθεί η Λέσβος με τη δυτική Ασία. Με αφορμή τις ανθρώπινες αποκρίσεις στις αλλαγές του τοπίου και των ακτογραμμών στο βορειοανατολικό Αιγαίο, η έρευνά μας στη Λέσβο ανοίγει ένα παράθυρο και στην πανάρχαια ιστορία της κλιματικής αλλαγής.

Στην επιστημονική ομάδα συμμετέχουν οι εξής ειδικοί: Δρ. Γιώργος Ηλιόπουλος, λέκτορας Γεωλογίας - Στρωματογραφίας του Πανεπιστημίου Πατρών, Δρ. Geoffrey King, διευθυντής Γεωλογικών Ερευνών του Institut de Physique du Globe της Γαλλίας, Δρ. John McNabb, αναπληρωτής καθηγητής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Southampton, Δρ. Νίκος Ζούρος, αναπληρωτής καθηγητής Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, Δρ. Ανδρέας Μαγκανάς και Δρ. Αθανάσιος Κατερινόπουλος, καθηγητές Γεωλογίας - Ορυκτολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Δρ. Χρόνης Τζεδάκης, καθηγητής Γεωγραφίας του University College του Λονδίνου, Δρ. James Cole, αρχαιολόγος εντεταλμένος διδασκαλίας του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, Δρ. Κατερίνα Βασιλειάδου, επιμελήτρια Παλαιοντολογίας του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου στο Σίγρι, Δρ. Andrew Chamberlain, καθηγητής Βιολογικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου του Manchester, Δρ. Κωνσταντίνος Αθανασάς, Εργαστήριο Αρχαιομετρίας ΕΚΕΦΕ «Δημόκριτος», Δρ. Mimi Hill και κ. Neil Suttie, Μονάδα Παλαιομαγνητισμού του Πανεπιστημίου του Liverpool. Στο πλαίσιο της ανασκαφής εκπαιδεύτηκε ομάδα προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών των Πανεπιστημίων Κρήτης, York και Leuven στις αρχαιολογικές μεθόδους πεδίου.

Η έρευνα χρηματοδοτείται από το Πανεπιστήμιο Κρήτης, τη Διεύθυνση Πολιτισμού της Γενικής Γραμματείας Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής και την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου. Σημαντική υπήρξε, εξάλλου, η επιστημονική και υλικοτεχνική υποστήριξη της Κ' ΕΠΚΑ, καθώς και η τεχνική συνδρομή και φιλοξενία που μας παρέιχαν ο Δήμος Λέσβου και το Τοπικό Συμβούλιο Λισβορίου. Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε στους κ.κ. Δούκα Αλβανό και Θεόδωρο Χατζόγλου, που μας έδωσαν άδεια να σκάσουμε στα λιόφυτά τους.

Εικ. 4. Ροδαφνίδια, Αχελαία εργαλεία με αμφιπρόσωπη επεξεργασία

Εικ. 5. Ροδαφνίδια, μεγάλη φολίδα-υπόβαθρο κοπέα (α) και δύο κοπέις (β, γ)